

**INOVATIVNE OBLIKE UČENJA IN POUČEVANJA –
MAPIRANJE PRAVLJICE ZLATA PTICA ATU 550**

Milena Mileva Blažić
*Pedagoška fakulteta
Univerze v Ljubljani,
Ljubljana, Slovenija*

Ključne besede: mapiranje, pravljice, Zlata ptica, ATU, Lepa vida, Stara Ljubljana, mladi prevajalci, Erasmus.

Povzetek: Razprava obravnava prostor slovenske mladinske literarne kulture v obdobju od 1848/50 do 2018 na izbranih primerih iz mladinske književnosti, ki so zaznamovali literarno kulturo slovenskega ozemlja. V prvem delu članka je predstavljena folkloristična veda in prikazan način navajanja različic izbranih pravljicnih tipov v različnih kulturah. Na primeru slovenske ljudske pravljice *Zlata ptica* je prikazano prostorsko razumevanje literarne kulture slovenskih ljudskih pravljic. Na temelju mapiranja *Zlate ptice* kot študije izbranega primera slovenske ljudske pravljice z mednarodno oznako ATU 550 in ATU 551 je prikazana razprostranjenost pravljicnega tipa v različnih jezikih, literaturah in kulturah (ATU 550 [120] in ATU 551 [90]). V nadaljevanju so prikazane možnosti prenosa mapiranja v pedagoško prakso, od vrtca, do osnovne in srednje šole, kakor tudi primeri mapiranja s študenti (študij primera: video R. Trkaja, *Lepa Vida*, 2017) in mapiranje slovenske literarne kulture (ne-/premična kulturna dediščina). V zaključku razprave so predstavljene možnosti mapiranja pravljic v pedagoški praksi s ciljem, da bi bile slovenske ljudske pravljice vključene tudi v mednarodni kontekst.

**INNOVATIVE APPROACHES TO STUDYING AND LEARNING –
MAPPING OF THE FAIRY TALE *GOLDEN BIRD* ATU 550**

Milena Mileva Blažić
Faculty of Education

Key words: mapping, fairy tales, Golden Bird [Zlata ptica], ATU 550, Vida the Beautiful [Lepa Vida], Student Translators, Erasmus students.

Summary: The survey is the case study of Slovenian children's literary from 1848 / 50-2018 based on different variants of fairy tale [Zlata ptica] *Golden Bird* in Slovenian literary culture. In the first part of the research are presented variants of fairy tale in different cultures. The case study of fairy tale [Zlata ptica] *Golden Bird*, is contribution to put spatial context in literary culture based on Slovenian folk tale. Based on the mapping of the [Zlata ptica] *Golden Bird* as a study case of the fairy tale type ATU 550 and ATU 551 and the variants in different cultures (ATU 550 [120] and ATU 551 [90]) are presented. The study case is an example of the spacial mapping into pedagogical context, from kindergarten to primary and secondary school. In the paper are furthermore an example of mapping with Erasmus students (case study: video R. Trkaja, *Lepa Vida [Vida the Beautiful]*, 2017) and the mapping of Slovenian literary culture (cultural heritage) in intercultural context. In conclusion and discussion, are presented results of applying special mapping in pedagogical context, with the goals to mapping Slovenian fairy tale in international context.

1 Uvod

V sodobnem času je vidno povezovanje (mladinske) literarne vede, geografije in izobraževalno-komunikacijske tehnologije (v nadaljevanju IKT), npr. Postavljanje pravljič v geografski prostor na temelju mednarodno priznanega tipnega indeksa pravljič H. J. Utherja in mednarodne oznake ATU¹. Poleg prostorske umestitve nacionalnih besedil v geografskem mednarodnem prostoru je glede na možnosti pomembno postavljati besedila tudi v literarnozgodovinski kontinuum, od antične literature do današnjega časa.

Cilji mapiranja pravljič so prostorske analize mladinske literarne vede, interdisciplinarnost – digitalna humanistika, izdelovanje zemljevidov v vrtcu (npr. realni zemljevidi [pot od doma do vrtca ali šole]; domišljjski zemljevidi, ki temeljijo na poznavanju slovenskih slikanic [kratkih

¹ ATU je mednarodna oznaka oz. akronim na temelju priimkov treh folkloristov (Antti Aarne, Stith Thompson, Hans-Jörg Uther), ki so objavili mednarodno klasificiran indeks pravljičnih tipov (Uther 2004, ponatis 2011).

sodobnih pravljic v slikaniški knjižni obliki], npr. poti *Muce Copatarice* [1. r.] ipd.) in v osnovni šoli (npr. *Sapramiškina* (4. r.) pot od skednja do čarobnega leskovega grma; pot *Martina Krpana* (7. r.) od Vrha pri sv. Trojici v Trst, na Dunaj ipd.). Manj znano je dejstvo, da je F. Levstik pripovedko Martin Krpan z Vrha leta 1855 (Blažić, 2016) napisal v dveh delih. Prvega je pod naslovom Martin Krpan z Vrha pri Sveti Trojici objavil leta 1858 v Slovenskem narodu. Drugi del, ki se medbesedilno navezuje na Andersenovo pravljico Vžigalnik, pa je objavljen le v Zbranih delih (1931 in 1956) in je dejansko neznan. Ravno zato izziv predstavlja risanje domišljjskega zemljevida poti Martina Krpana v domišljjsko deželo Pritlikavcev, kralja Jekovca ipd. Nacionalno besedilo Martin Krpan je potrebno postaviti v mednarodni kontekst, torej geografski in v literarnozgodovinski, saj se motiv Martina Krpana in Brdavska medbesedilno navezuje tudi na motiv Odiseja in Polifema. Nacionalna besedila niso monokulturni, ampak so vedno del mednarodnega konteksta. Odličen primer je mapiranje pravljичnega tipa/motiva ATU 1651A, *obogatitev s soljo*² (angl. *Fortune with Salt*) (Uther, 2004: 355). Mapiranje motiva soli v pravljicah pokaže mednarodni kontekst nacionalnih besedil. Motiv soli v pravljicah je tako razširjen po celem svetu (npr. Belorusija, Bolgarija, Egipt, Estonija, Indija, Irak, Italija, Izrael, Kareljija, Latvija, Rezija³ [Matičeto, 1963: 249], Rusija, Srbija idr.)

Cilj je ustvarjanje zemljevidov, vse od realnih (moja pot v vrtec/šolo), literarnih (avtorji, gledališče, knjižnice ipd.), fantastičnih (domišljjskih, npr. zemljevid *Cicibanije*, *Kosovirije*, *Pedenjcarstva*, *Poterunije*, *Zvezdice Zaspanke* ipd.), do tematskih literarnih zemljevidov obveznih avtorjev iz učnega načrta za devetletko (npr. Cankarjeva pot v Ljubljani, Prešernova pot v Ljubljani, pravljične poti po Ljubljani [npr. Ljubljanski grad, Mestna hiša, Zmajski most ipd.]) z možnostjo nadgradnje, kot je dodajanje besedil,

² Pravljični tip oz. motiv (angl. *Fortune in Salt*), se lahko prevede različno, npr. bogastvo/premoženje/sreča v soli ipd. Gre za delovni prevod, narejen za potrebe pričujoče razprave. Bistvo pravljičnega motiva je, da neka oseba trguje s soljo (ATU 1651A) v deželah v katerih bodisi ni soli ali jo potrebujejo, kar je v pravljični terminologiji stalnica, ki se imenuje pomanjkanje? (V. Propp). Sol lahko razumemo dobesedno ali metaforično (pamet, razum, um). Vendar je to podtip večjega pravljičnega tipa ATU 1651 *Whittingstonov maček/mačka* (angl. *Whittingston Cat*). Osnovni motiv je, da v neki deželi manjka bistvena stvar, zato mladenič (človek, trgovec, revna ženska) kupi mačko in jo da trgovcu (gospodu), ki nato z njeno pomočjo (ali pomočjo druge stvari) reši deželo (karavano, ladjo, trgovino ...) te nadloge (Uther, 2004: 354-5).

³ URL: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-52P37HQ7/9ff5a8c3-a0e7-4858-bb4b-65c7425fac83/PDF>.

ki se nanašajo na konkreten prostor, kot tudi ilustracij in glasbe v oznake (npr. Prešernova *Lepa Vida*; R. Trkaj, *Lepa Vida* [video] ipd.)

2 Metoda

Uporabljena metoda je deskriptivna in kvalitativna. Temelji na metodologiji mladinske literarne vede ter interdisciplinarnosti folkloristične in literarne vede oz. primerjalne mladinske književnosti.

3 Rezultati z razpravo

3.1 Mapiranje v teoriji in pedagoški praksi

Teoretik metode oddaljenega branja (angl. *distant reading*) je Franco Moretti, ki je z razpravami *Conjectures on World Literature* (2000), *Grafi, zemljevidi, drevesa in drugi spisi o svetovni literaturi* (2011) in *Oddaljeno branje* (2013) iskal literarne in razvojne vzorce v literarnih besedilih onkraj nacionalnih meja, kar je nemogoče doseči v okviru metode tradicionalne literarne vede oz. natančnega branja (angl. *close reading*). Njegova metoda je bolj kvantitativna kot kvalitativna in interdisciplinarna, ker prispeva k razvoju digitalne humanistike. Moretti v oddaljenem branju, ki je pot od besedila do modela, išče podobnosti v vzorcih. S pomočjo mapiranja, tudi grafov in dreves evolucije, Moretti konceptualizira mednarodni čas in prostor in formalne elemente književnih besedil. Njegovo metodo so uporabili tudi v projektu ZRC SAZU z naslovom Prostor slovenske literarne kulture, vendar je aplikacija Morettijevega oddaljenega branja v pričujoči razpravi o mapiranju izbranih pravljic, predvsem Zlate ptice, poenostavljena za študijsko uporabo v pedagoški praksi.

V mladinski književnosti so znani primeri, da so nekatere otroške in/ali mladinske knjige vsebovale bodisi realni ali imaginarni zemljevid. Znan je primer dveh pravljic A. A. Milneja: *Medvedek Pu* (1926) in *Hiša na Pujevem oglu* (1928) ki je na notranjih platnicah imela zemljevid poti. V mladinski književnosti je zelo znan primer J. R. R. Tolkiena in njegovega *Gospodarja prstanov* (1948), ki vključuje kompleksen imaginarni zemljevid.

Znana je tudi slikanica Raymonda Queneaua *Zgodba po vaši izbiri* (1983), ki je sestavljena kot imaginarni zemljevid, ki ga mladi bralci lahko berejo naprej in nazaj. Tudi v slovenski književnosti imamo takšen primer, saj slikanica Lile Prap *Tisoč in ena pravljica* (2005) vključuje imaginarni zemljevid.

Avtorja Alberto Manguel in Gianni Guadalupi sta v letih 1980, 1987 in 1999 izdala *Slovar namišljenih krajev* (*The Dictionary of Imaginary Places*), v katerem sta zbrala enote številnih domišljjskih dežel, mest, otokov in drugih imaginarnih ali domišljjskih prostorov, npr. *Narnija*, *Oz*, *Utopija* idr.

V slovenski mladinski književnosti so velikokrat omenjene domišljjske dežele, mesta ali prostori⁴, npr. *Butale*, *Cicibanija*, *Kosovirija*, *Indija Koromandija*, *Mesto Rič-Rač*, *Otok Niga*, *Pedenjarstvo*, *Pekarna Mišmaš*,

Šamponija, *Tisočera mesta* ipd. V njih živijo tudi domišljjska bitja.

S študenti Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani, ki so razširjali risanje map v vrtcih in osnovnih šolah, smo naredili nekaj primerov v študijskem letu 2017/18, ne le v okviru izbirnih predmetov (Mladinska književnost, Medkulturna mladinska književnost in Ustvarjalno pisanje), ampak tudi pri rednih predmetih.

3. 2 Pravljični tip – *Zlata ptica*

Nemški folklorist Hans Jorg Uther je avtor svetovno priznanega mednarodnega tipnega indeksa pravljic. V tipnem indeksu slovenska ljudska pravljica ima *Zlata ptica* oznako ATU 550 (Uther, 2011: 318-320), z naslovom *Ptič, konj in princesa* (ang. *Bird, Horse and Princess*), prejšnje poimenovanje *iskanje zlate ptice* (angl. *Search for the Golden Bird*). Uther navaja, da je pravljični tip sestavljen iz dveh različnih uvodnih epizod s skupnim osrednjim delom.

Uvodna epizoda: 1) vsako noč neznana oseba krađe zlato jabolka s kraljevega drevesa. Dva starejša princa zaspita, ko bi morala jabolka varovati pred krajo, toda najmlajšemu uspe opaziti storilca. Vidi zlato ptico in dobi eno izmed njenih barvnih (zlatih) peres. Kralj zboli, pozdravi ga lahko le petje zlate ptice. Naroči, da jo poiščejo. Osrednji del: Trije bratje se odpravijo iskat zlato ptico. Prva dva srečata lisico (volka), ki ga nameravata ustreliti. Lisica ju opozori, naj bosta previdna v vaški gostilni, toda ona dva se ne zmenita na opozorilo. Pozabila sta na očeta in ptico. Najmlajši sin je prijazen do lisice, posluša njen nasvet, in najde zlato ptico. Navkljub nasvetu lisice najmlajši vzame tudi zlato kletko in zbudi stražarje. Da bi si rešil življenje, se odpravi na iskanje zlatega (čarobnega) konja. Ponovno vzame zlato uzdo, zato se stražarji zbudijo, obsodijo ga na smrt, dokler ne pripelje zlatega dekleta (princese). S pomočjo lisice uspe

⁴ Podrobneje o tem glej (Blažič, 2006: 80-89).

pripeljati domov zlato princeso, zlatega konja in zlato ptico. Lisica mu ponovno svetuje, vendar on reši brata pred vislicami. Brata mu ukradeta ptico, konja in princeso ter ga poskušata ubiti. Starejša brata se pretvarjata in očetu prineseta dragocenosti. Lisica reši življenje najmlajšemu bratu (z vodo življenja). Zlata ptica, konj in princesa spoznajo najmlajšega brata in ga rešijo. (Na koncu se najmlajši brat poroči s princeso, brata sta kaznovana). V nekaterih variantah kralja pozdravi ptičje petje (ATU 551) (Uther, 2011: 318-320).

Uther navaja tudi različne kombinacije pravljичnega tipa ATU 550 z epizodami iz enega ali več različnih tipov, npr. 300, 301, 314, 531, 551, 780, tudi 302, 303, 303A, 304, 329, 400, 461, 5050, 513, 516, 520 in 707. Pravljični tip ATU 550 se pogosto kombinira s pravljičnim tipom ATU 551.

V odstavku o različicah ATU 550, ki se pojavljajo v različnih kulturah, jih je Uther naštel okrog 120. V različicah ATU 551 jih je naštetih okrog 90, skupaj več kot 210. Vse te različice so si podobne (iskanje zlatega ptiča ali bitij in predmetov, kot so bik/cekin/čevlji/dekle/dež/dotik/gos/grad/gumb/hrib/hruška/jabolko/jajce/kamen/kapljice/ključ(ek)/kelih/klobuk/konj/kokoš/krona/lasje/lev/nit/obleka/osen/oven/prah/prstan/ribica/roža/sekira/skrinja/tele/tolarji/vezenina/zlatnik/zlatorog/zlatolas/zlatokril/zlatolaska/zlatoper/zlatokljun/zlatogriv/zmo/žoga), hkrati pa različne glede na specifično kulturo.

V starem veku oz. v antični književnosti so Argonavti iskali mitično zlato runo, v srednjeveških legendah se išče zlati kelih, v novoveških pravljicah zlato ptico/jabolko/hruško itd., kar je švicarski folklorist Max Luthi imenoval metalizacija.

Podobno pravljica teži k temu, da predmete in živa bitja metalizira in mineraliza. (...) Kovinski prstani, ključi, zvonovi, zlata oblačila, lasje, peresa ali dragoceni kamni in biseri se pojavijo v skoraj vsaki pravljici. Še posebej priljubljena so zlata jabolka. Med običajne pravljичne rekvizite sodijo zlate in srebrne hruške, orehi, rože, stekleno orodje, zlati kolovrati. (...)

Med kovinami ima pravljica najraje plemenite in redke: zlato, srebro, baker (Luthi, 2011: 28-9).

3. 3 Mapiranje – *Zlata ptica*

Matija Valjavec je leta 1852 v Slovenski bčeli: Leposlovnem tedniku objavil pravljico z naslovom *Zlata tica*⁵, kar je po do sedaj najdenih virih prva objava te pravljice. Mladinska knjiga je od ustanovitve založbe leta 1945 pa do danes imela več kot petdeset knjižnih zbirk za otroke in/ali mladino, prav do danes so ostale le tri. Ustanovila jih je odlična avtorica, prevajalka in urednica (1945-1972) Kristina Brenk (1911-2009). Prva je zbirka *Čebelica* iz leta 1953, ki še vedno izhaja. Druga je *Zbirka Zlata ptica*, zbirka ljudskih pravljič iz svetovne književnosti, ki izhaja od leta 1956 pod uredništvom Kristine Brenk. Zbirka je bila poimenovana po slovenski ljudski pravljič Zlata ptica in predstavlja temeljno zbirko pravljič. Tretja je *Zbirka Velika slikanica* (1967-), v kateri izhajajo posamezne pravljič v t. i. velikem formatu oz. formatu A4, med njimi je izšla tudi samostojna pravljič *Zlata ptica* s številnimi ponatisi in ilustracijami Ančke Gošnik Godec. Ilustracija naslovnice Zlate ptice iz leta 1964 avtorice Ančke Gošnik Godec je upodobljena tudi na plakatu Pripovedovalskega festivala (1997-).

Leta 1970 je izšla zbirka slovenskih ljudskih pravljič v angleščini, z naslovom *The Golden Bird: Folk tales from Slovenia*, v prevodu Vladimirja Kovačiča, leta 2002 *Slovenian folk tales*, z ilustracijami Ančke Gošnik Godec, različica Matije Valjavca⁶ in Lili Potpara pa v prevodu *The Golden Bird*.

Čeprav je zbirka slovenskih ljudskih pravljič predlagana v učnem načrtu za slovenščino (2011, 2015) v prvem triletju in glede na to, da je struktura in dolžina pravljič *Zlata ptica* sorazmerno dolga, je mapiranje zanimivo tudi za prvo vzgojno-izobraževalno obdobje. Bolj primerno pa je za drugo obdobje, ker pravljič vsebuje tri dogajalne linije (V. Propp, 2005: 99) za tri brate oz. potrojivte.

⁵ Slovenska bčela: podučen in kratkočasen list. Kleinmayr, 12.08.1852.

⁶ Matija Valjavec je v hrvaščini objavil 72 pravljič in 32 pesmi. Naslov pravljič Matije Valjavca, »*Deček je imel vilinskega konja*«, je leta 1858 naveden v hrvaščini in je različica osnovnega tipa, npr. J. In W. Grimma (Valjavec, 1858).

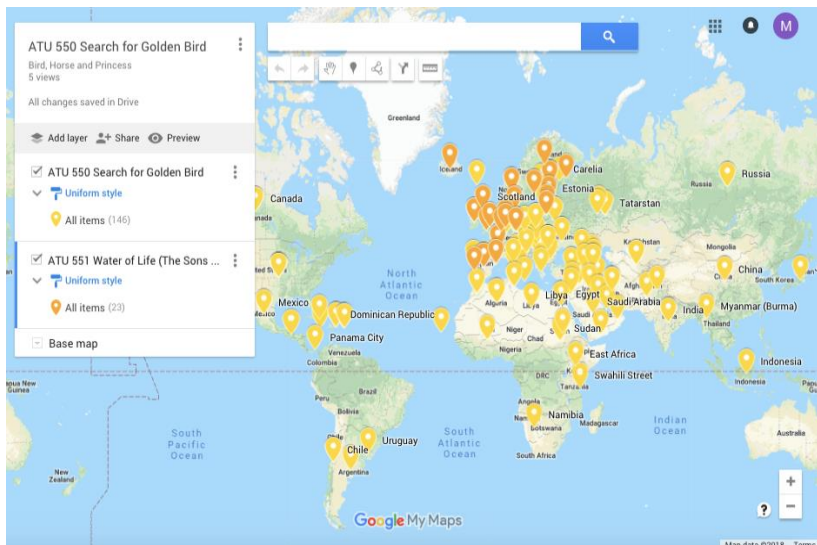

Tabela 1 Mapiranje ATU 550 *Zlata ptica* (angl. *Search for Golden Bird*)

Mapiranje pravljic oz. različnih variant istega pravljичnega tipa/motiva se lahko nadgradi s primerjalno analizo slovenske ljudske pravljice znotraj slovenske kulture, npr. leta 1914 M. Šnuderl: *O zlatem ptiču, o najhitrejšem konju in od Morskega dekleta*⁷ (1914), v mednarodnem prostoru J. in W. Grimm: *Bela golobica* (1810, 1812), ruska različica A. Afanasev: *Pravljica o Carjeviču Ivanu, žar ptici in sivem volku* idr.

3. 4 Mapiranje *Muca Copatarica*, *Maček Muri* in *Juri Muri* v Afriki

Prvi primer je za otroke v predšolskem obdobju (druga skupina, od 3.-6. leta). Otroci so na temelju branja in/ali poslušanja kratke sodobne pravljice v slikaniški knjižni obliki oz. na podlagi slikanice Ele Peroci in ilustracij Ančke Gošnik Godec (Peroci, Gošnik-Godec, 1957) risali pot *Muce Copatarice* od Male vasi in majhnih hiš do gozda in bele hišice z rdečo streho, z okni polnimi rok in z napisom »Muca Copatarica« na vratih. Drugi primer za učence temelji na slikanici *Maček Muri* (ilustracije Jelka Reichman, 1974), pri čemer so risali Mačje mesto, mačjo gostilno, nogometni stadion, mačjo šolo ipd. Tretji primer prenosa v pedagoško

⁷ O tem podrobneje v (Kropej Telban, 1995).

prakso, bodisi v predšolsko ali prvo vzgojno-izobraževalno obdobje, je slikanica T. Pavčka, *Juri Muri v Afriki* (1988) z ilustracijami Marjance Jemec Božič, ki že v naslovu vključuje mednarodni kontekst in motivira učence za risanje doživljajskih in domišljijских zemljevidov ter elementov specifične kulture, npr. Afrike.

3. 5 Mapiranje – Stara Ljubljana

Tretji primer je kombinacija realnih in fantastičnih mest v zbirki pesmi Stara Ljubljana Nika Grafenauerja, z ilustracijami Kamile Volčanšek (1983). Knjiga je interdisciplinarno sestavljena, in sicer polovico knjige predstavljajo ilustracije iz knjige J. V. Valvasorja s citati ter sodobnimi razlagami Brede Kovič in J. Lombergarja. Na drugi strani so domiselne barvne ilustracije Kamile Volčanšek s pesmimi Nika Grafenauerja, ki se navezujejo na motivno-tematsko izhodišče iz Valvasorjevih odlomkov. Grafenauer je domiselno priredil zgodovinske znamenitosti stare Ljubljane v obliki pesmi. Knjiga je odličen primer tradicije in sodobnosti, bakrorezov in ilustracij, komplementarnosti verbalnega in vizualnega ter možnosti natančnega (angl. *close reading*) do oddaljenega branja (angl. *distant reading* (Moretti, 2011)) in obratno, ki jo lahko definiramo kot novo branje samega kanona (Habjan 2011: 31). Študenti so se pogosto vračali na Valvasorjevo besedilo, omembe krajev, ulic, hiš (stvarnih podatkov) in jih postavljali na zemljevid. Zanimivo je bilo računati pot iz Ljubljane na Dunaj v Valvasorjevih časih, s kočijo in z vključenimi počitki, ter danes z uporabo sodobnih sredstev. Mednarodni prostor je prisoten tudi v pesmi z naslovom *Slon Misbaba*, v kateri sta Valvasor in Grafenauer opisala realen dogodek, ko je habsburški vojvoda Maksimilijan leta 1552 na poti iz Madrida na Dunaj prenočil v Stari Ljubljani, skupaj s slonom, ki ga je dobil v dar. Slona je pustil na robu mesta, v velikem hlevu. Ker so ga ljudje hodili gledati tja, so tudi del Ljubljane poimenovali Pri Slonu, tam pa se danes nahaja Hotel Slon. Polega mapiranja pravljic so študenti iskali tudi stvarne podatke o Maksimilijanu, pri čemer so razmišljali hermenevtično: z vidika današnjega in tedanjega časa – kako je bilo videti potovanje, pot ipd.

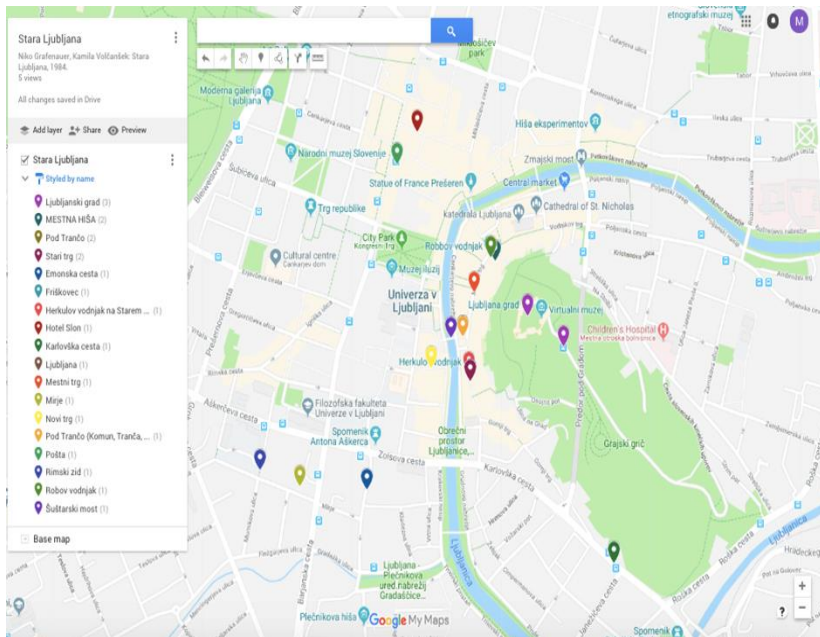

Tabela 2 Mapiranje Stare Ljubljane

S študenti pri izbirnih predmetih Medkulturna mladinska književnost (2017/18), Mladinska književnost in Ustvarjalno pisanje smo v študijskem letu 2017/18 mapirali *Staro Ljubljano* na podlagi dejanskega zemljevida v aplikaciji Google maps, Valvasorjevih referenc in Grafenauerjevih literarnih koordinat. S študenti smo se tudi dejansko sprehodili po Stari Ljubljani, kar smo nadgradili z vožnjo po Ljubljanici z ladjo Argo, ogledom Ljubljane Martina Krpana (Ura na Krekovem trgu 10, na stavbi LGL) ter sprehodom po poteh *Povodnega moža*, kar se navezuje tudi na obvezno besedilo v tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju – F. Prešeren: *Povodni mož*. Kot zanimivost je potrebno omeniti, da otroci v predšolskem obdobju slikanico *Povodni mož*, s Prešernovim besedilom in ilustracijami Jelke Reichman (1985), »berejo« kot pravljico in ne kot balado.

3. 6 Mapiranje pravljic – Erasmus

S študenti Pedagoške fakultete, med katerimi so bili tudi Erasmus študenti, smo mapirali najbolj znane svetovne pravljice v angleščini, na

temelju že omenjenega indeksa ATU. To so najbolj priljubljene Grimmove pravljice na Slovenskem (Bešter, 2013: 83):

1. ATU 311 *Volk in sedem kozličkov* (angl. *Wolf and the Seven little Kids*)
2. ATU 327 *Janko in Metka* (angl. *Hansel and Gretel*)
3. ATU 333 *Rdeča kapica* (angl. *Little Red Riding Hood*)
4. ATU 410 *Trmuljčica* (angl. *Sleeping Beauty*)
5. ATU 440 *Žabji kralj ali Železni Henrik*⁸ (angl. *The Frog King or the Iron Henry*)
6. ATU 510 A, B, C *Pepelka* (angl. *Cinderella*)
7. ATU 709 *Sneguljčica* (angl. *Snow White*)
8. ATU 1620 *Cesarjeva nova oblačila* (angl. *The Emperor's New Clothes*)
9. ATU 1651A *Obogatitev s soljo* (angl. *Fortune in Salt*)

Zadnji pravljичni tip/motiv oz. *obogatitev s soljo* ATU 1651A se motivno-tematsko navezuje na avtorsko pripovedko Frana Levstika, *Martin Krpan z Vrha* (1855⁹, 1858). Besedilo *Martin Krpan* je obvezno branje v tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju OŠ (Poznanovič, 2011: 69), lahko učenci poleg poglobljenega branja (angl. *close reading*) *Martina Krpana*, ki se medbesedilno navezuje na motiv *Odiseja in Polifema*, *Davidu in Goljata*, *Pegama in Lambergarja* idr. Iz besedil lahko na podlagi indeksa ATU spoznajo, da je motiv trgovanja s soljo znan skoraj celemu svetu, da je razširjen v vseh kulturah in da omogoča pluralizem interpretacij motiva soli v pripovedi *Martin Krpan*¹⁰.

4 Mapiranje – Mladi prevajalci in *Lepa Vida*

V projektu *Po kreativni poti do znanja – Mladi prevajalci* Univerze v Ljubljani smo imeli 13. avgusta 2018 poleg mapiranja pravljic na izbiro mapiranje prostora slovenske literarne kulture s pesmimi Nika Grafenauerja: *Stara Ljubljana* (1984), z ilustracijami Kamile Volčanšček

⁸ Pravljica J. in W. Grimma, *Žabji kralj in Železni Henrik* (1812 dalje), se pojavlja kljub temu, da je izvorni naslov dvodelen, kot je navedeno, v slovenskih izdajah se pojavlja predvsem s skrajšanim naslovom *Žabji kralj* (1974-) in *Železni Henrik* (1969) in celo z manjkajočim zaključkom o Železnem Henriku, kar lahko bralci sami preverijo.

⁹ Podrobneje o tem glej (Blažič, 2016).

¹⁰ URL: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-3P7B23WE/786540dd-0694-44e6-b3f3-761a94c1396b/PDF> (dostop 26. 8. 2018).

(dvanajst pesmi) in opisi ter bakrorezi Ljubljane J. V. Valvasorja iz *Slave Vojvodine Kranjske* (1789), ki so vključeni v ilustrirano knjigo *Stara Ljubljana*.

Študenti so izbrali mapiranje pesmi *Lepa Vida* Roka Trkaja iz zbirke I. Saksida (R. Trkaj *Kla kla klasika*, 2017). Študenti so prejeli besedilo Trkajeve posodobljene različice *Lepe Vide* v tiskani in elektronski obliki, poleg tega pa so si ogledali video in z eno barvo mapirali prostor slovenske literarne kulture v *Google Maps My Maps*, z drugo barvo pa so mapirali prostor slovenske literarne kulture v video posnetku. Poleg mapiranja so študenti velikokrat poslušali in gledali video, večkrat brali besedilo Trkajeve priredbe in preverjali prostore citirane v videoposnetku ter poimenovanja. Ker je video posnetek dolg zgolj 3 minute in 42 sekund¹¹, so ga večkrat poslušali, prebirali, preverjali in mapirali prostore slovenske literarne kulture. Pri tem je bilo treba preverjati *Register nepremične in nesnovne kulturne dediščine*¹² in pravilno poimenovati nekatere dejavnosti, npr. Bistra (Tehnični muzej), Kurenti¹³, Martin Krpan, Tartinijev trg ipd.

5 Zaključek s prenosom ugotovitev v pedagoško prakso

ZRC SAZU in Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU z Geografskim inštitutom Antona Melika ZRC SAZU ter z Oddelkom za slovenistiko FF UL je med letoma 2011 in 2014 vodil projekt, v katerem je zajel obdobje slovenske književnosti v obdobju 1780-1940 oz. od baroka in razsvetljenstva, prek romantike, realizma, moderne, ekspresionizma, socialnega realizma do začetka druge svetovne vojne. To je bil strokovno izveden projekt, v katerem je projektna skupina vnašala oz. označevala literarnozgodovinske podatke in spominska obeležja 1) pomembnih osebnosti (321 avtorjev), 2) spomenikov (1000 enot), 3) gledališč (42 enot), 4) založb (40 enot) in 5) periodičnega tiska (97 enot). Vsi ti elementi tvorijo infrastrukturo literarne kulture, tudi dogajalne kraje v slovenskih zgodovinskih romanih.

Literarni atlas Ljubljane je tiskana in delno elektronska knjiga, v kateri so mapirani/označeni prostori, ki so povezani z osebnostmi, ustanovami, spomeniki. Koncept splošnega literarnega atlasa je uporaben tudi za pedagoško prakso, od predšolskega obdobja v vrtcih (otroci lahko rišejo

¹¹ URL: <https://www.youtube.com/watch?v=othlrw8hQg> (dostop 26. 8. 2018).

¹²http://www.mk.gov.si/si/storitve/razvidi_evidence_in_registri/register_nesnovne_kulturne_dediscine/seznam/ (dostop 26. 8. 2018).

¹³http://www.mk.gov.si/si/storitve/razvidi_evidence_in_registri/register_nesnovne_kulturne_dediscine/seznam/ (dostop 26. 8. 2018).

stvarne zemljevide (od doma do vrtca, od vrtca do knjižnice ...), domišljjske zemljevide na podlagi priljubljenih slikanic (npr. *Muca Copatarica*, *Maček Muri*, *Mojca Pokrajculja* ipd.), do predlaganih in/ali obveznih besedil v osnovni šoli, glede na tri vzgojno-izobraževalna obdobja. Učencem je zanimiva vizualizacija oz. pretvarjanje besedil v zemljevide in obratno, saj lahko na temelju stvarnih in/ali domišljjskih besedil ustvarjajo svoja besedila, bodisi stvarna ali domišljjska.

V mladinski književnosti je veliko možnosti za ustvarjanje realnih in/ali fantastičnih zemljevidov. Učenci lahko tudi rišejo svojo pot od doma do šole, lahko narišejo zemljevid svojega mesta, kjer lahko vrisujejo pomembne osebe, ustanove (gledališče, knjižnica, šola, trgovina ...), spomenike, gledališča, založbe, periodični tisk.

S študenti smo pri projektu mapiranja slovenske mladinske literarne kulture, predvsem pravljic, uporabljali tudi dve metodi literarnega branja, in sicer tradicionalno poglobljeno branje (angl. *close reading*) in sodobno t. i. oddaljeno branje (angl. *distant reading*¹⁴). Imenuje se tudi *raziskovanje kot branje* oz. od *natančnega branja* (angl. *close reading*) se lahko povezuje z oddaljenim branjem (angl. *distant reading*) (Habjan, 2011: 31). V kontekstu branja pravljic, bi lahko dejali, da pravljice na začetku natančno beremo ter primerjamo vsaj tri različice in iščemo razlike, na podlagi mapiranja pa nato iščemo podobnosti. Na temelju poglobljenega in oddaljenega branja so študenti glede na lastne izkušnje mapiranja, pri katerem so citirali verze oz. omembe konkretnih krajev iz primarne literature (književnih besedil) in iskali stvarne podatke v sekundarni literaturi (znanstveni in/ali strokovni literaturi), posodabljali tradicijo (uporaba IKT) in klasicizirali sodobnost (uporaba IKT za starejšo slovensko književnost), npr. na primeru J. V. Valvasorja.

Zagotovo bi bilo možno projekt razvijati v smeri aplikativnega znanstveno-raziskovalnega projekta in interdisciplinarnega povezovanja: književnost, geografija, zgodovina, umetnost in IKT. Pilotski projekti so se osredotočili na mapiranje slovenske ljudske pravljice Zlata ptica in nekaterih drugih besedil, vendar bi bili rezultati, ne le motivacija, verjetno drugačni, če bi bili del systemskega in sistematičnega aplikativnega projekta. Delo s študenti v študijskem letu 2017/18 je potekalo kontinuirano, študenti, ki so jim digitalni mediji blizu, so bili motivirani nad pričakovanji, vizualno branje je bilo nad verbalnim branjem, ki je

¹⁴ Franco Moretti je izumil termin oddaljeno branje (angl. *distant reading*) in v monografiji *Grafi, zemljevidi in drevesa: abstraktni modeli literarne zgodovine* (2005), z uporabo IKT vizualizira zemljevide in nove žanre.

predstavljalo temelj, katerega nismo preskočili. Študenti so se pogosto vračali na branje pesmi/pravljič in iskali citate ter preverjali stvarne podatke, in ker je bila uporaba IKT samoumevno sodobna, so veliko bolj motivirano brali. Zagotovo bi bilo možno projekt nadgraditi, zagotoviti eksperimentalno in kontrolno skupino in poleg motivacije preverjati tudi pridobljeno znanje. V študijskem letu smo dali prednost literarnim prostorom, ki so vezani na mladinska literarna besedila. Projekt ZRC SAZU, ki je temeljni projekt in je voden prek inštituta s številnimi sodelavci, je kombiniral oba pristopa – literarni prostor in prostore literature¹⁵.

Študenti Pedagoške in Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v sklopu projekta »Mladi prevjalci in njihov preboj na slovenski knjižni trg«¹⁶ (v nadaljevanju Mladi prevjalci) in Erasmusovi študenti na PEF so svoja spoznanja posredovali različnim naslovnikom, v prvi vrsti otrokom, učencem in zainteresirani javnosti. Prostorske predstave oz. postavitev teksta v kontekst z uporabo IKT so tudi praktično preizkušali, najbolj motivirani so bili pri mapiranju videa *Lepa Vida*, ki je inventivno redefiniral klasiko in pokazal na sinergijo kot način ustvarjanja. Aplikativno smo vsi pridobili nova znanstvena in praktična znanja, informacije in IKT veščine. Študenti bodo prenašali pridobljeno znanje v aplikativnih oblikah z otroci in učenci. Glede na to, da je projekt potekal v letu 2018, ko je bil poudarek na ohranjanju kulture dediščine, vsa izbrana besedila predstavljajo del slovenske literarne kulturne dediščine. S pilotskimi projekti smo tudi prispevali kamenček v mozaiku ohranjanja in razvoja nacionalne naravne in kulturne dediščine ter identitete v mednarodnem prostoru, preko mapiranja literarnih besedil iz predlaganih besedil v učnem načrtu za slovenščino osnovna in srednja šola (v nadaljevanju OŠ, SŠ) ter iz slovenske mladinske književnosti.

¹⁵ URL: <http://pslk.zrc-sazu.si/sl/o-projektu/> (dostop 27. 5. 2019).

¹⁶ URL: http://www.ff.uni-lj.si/novice/Zakljucil_se_je_Projekt_Mladi_prevjalci_njihov_preboj_na_slovenski_knjizni_trg (dostop 27. 5. 2019). Več o projektu: http://www.ff.uni-lj.si/sites/default/files/Dokumenti/Dejavnosti/Novice/projekt_prevjalstvo.pdf (dostop 27. 5. 2019).

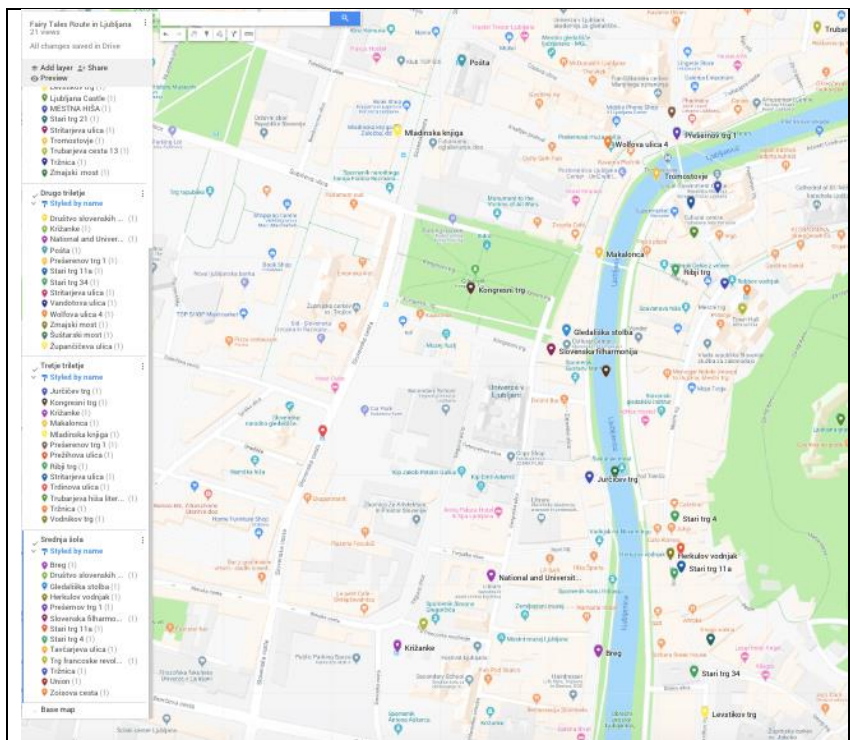

Tabela 2 Pravljične poti po Ljubljani (vrtec, OŠ, SŠ)

6 Kratice

ATU je mednarodna oznaka oz. akronim na temelju priimkov treh folkloristov (Antti Aarne, Stith Thompson, Hans-Jörg Uther, ki so objavili mednarodno klasificiran indeks pravljicnih tipov (Uther 2004, ponatis 2011).

Literatura / References

Bešter, Tomaž. (2013). *Bibliografija prevodov pravljic bratov Grimm v slovenskem jeziku* [Bibliography of translations of the Grimm brothers' fairy tales in the Slovenian language]. In *Knjižnica* [The library], 57, No 1. 17-85. URL: <http://www.dlib.si>.

- Blažič, Milena Mileva. (2016). *Motiv soli v pravljicah – študij primera Krpan z Vrha* [Salt motif in fairy tales – a case study of Krpan from the Top]. In *Socialna in kulturna zgodovina hrane* [The social and cultural history of food]. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, Zveza zgodovinskih društev Slovenije. 177-193.
- Blažič, Milena Mileva. (2006). *Podoba realnih in fantastičnih mest ter prebivalcev v slovenski mladinski književnosti* [An image of real and fantastic cities and inhabitants in Slovenian youth literature]. In Novak Popov, Irena (Ed.). *Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj* [City and Citizens in the Slovene Language, Literature and Culture: Proceedings]. 42. seminar slovenskega jezika, literature in kulture (26. 6.-14. 7. 2006, Ljubljana). Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 80-89.
- Dolgan, Marjan, Fridl, Jerneja (kartograf), Volk Bahun, Manca (kartograf). (2014). *Literarni atlas Ljubljane: zgone in nezgone 94 slovenskih književnikov v Ljubljani* [Ljubljana literary atlas: The foundations and accidents of 94 Slovenian writers in Ljubljana]. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Dovič, Marjan. (2012). *Mreža spomenikov slovenske literarne kulture kot semiotično prilaščanje (nacionalnega) prostora* [A network of monuments of Slovenian literary culture as a semiotic appropriation of a (national) space]. In *Slavistična revija* [Slavistic revue], 60, No 3. 339-350.
- Habjan, Jernej. (2011). *Raziskovanje kot branje* [Exploring as reading]. *Primerjalna književnost* [Comparative Literature], 34, No 2. 31-41. 173-183. URL: <http://www.dlib.si>.
- Juvan, Marko. (2014). *Prostor slovenske literarne kulture: literarna zgodovina in prostorska analiza z geografskim informacijskim sistemom* [The space of Slovenian literary culture: literary history and spatial analysis with a geographical information system]. URL: <http://pslk.zrc-sazu.si/sl/o-projektu/> (accessed May 27, 2019).
- Kropej Telban, Monika. (1995). *Pravljica in stvarnost: odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljicah in povedkah ob primerih iz Štrekljeve zapuščine* [Fairytale and reality: a reflection of reality in Slovenian folk tales and tales in the case of Štrekl's legacy]. In *Zbirka ZRC* [ZRC Collection]. 5. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Manguel, Alberto, Guadalupi, Gianni. (1980). *The dictionary of imaginary places*. New York: Macmillan Publishing Co.
- Matičeto, Milko. (1963). *Lol Kotlič – Krpan iz Rezije* [Lol Kotlic - Krpan from Rezija]. In *Sodobnost* [Freedom], 11, No 3. 249-256.
- Moretti, Franco. (2011). *Grafi, zemljevidi, drevesa in drugi spisi o svetovni literaturi* [Graphs, maps, trees and other writings on world literature]. Habjan, Jernej (Ed.). Ljubljana: Studia humanitatis.
- Peroci, Ela, Gošnik-Godec, Ančka. (1957). *Muca Copatarica* [Pussy Copatarica]. URL: <http://www.dlib.si> (26. 8. 2018).
- Uther, Hans-Jörg. (2011). *The Types of International Folktales, a Classification and*

- Bibliography, Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson.*
Helsinki: Helsinki Suomalainen Tiedeakatemia/Academia Scientiarum Fennica.
- Valjavec, Matija. (1858). *Narodne pripovjedke* [Folk tales]. URL: Na spletu (accessed 27. 5. 2019).
- Valjavec, Matija. (1852). *Zlata tica. Narodna pripovedka ali storia. Slovenska bčela: podučen in kratkočasen list* [Zlata tica. A folk tale or story. The Slovenian Bee: a learned and short-lived leaf]. In *Kleinmayr*, 23, No 2.